

ВПЛИВ КРИЗИ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розглянуто основні чинники фінансової кризи, що вплинули на банківський сектор економіки, проаналізовано наслідки нестабільної ситуації на ринку та заходи щодо її покращення.

Ключові слова: банківська система, фінансова криза, ліквідність, платоспроможність, фінансова стійкість, чинники кризи, банкрутство, неплатоспроможність.

Vozna L. I.

CRISIS IMPACT ON FINANCIAL STABILITY OF THE BANKING SYSTEM

The article discusses major factors of the financial crisis influencing banking sector of economy, analyses the consequence of unstable situation in the market and the measures for its improvement.

Keywords: banking system, financial crisis, liquidity, solvency, financial stability, factors of crisis, bankruptcy, insolvency.

Вступ. Фінансова криза, дестабілізація в політичній сфері підірвали довіру до банківської системи та негативно вплинули на фінансову стійкість банків. Українські банки сьогодні зіткнулися з низкою проблем, які можуть призвести до подальшого погіршення їхніх фінансових показників. Серед яких, зокрема: скорочення припливу коштів із приватного сектора у зв'язку з світовою фінансовою кризою ліквідності та кредитною кризою; втрата довіри з боку вкладників; істотне падіння курсу національної валюти; погіршення макроекономічної ситуації в державі.

Як наслідок таких негативних тенденцій в економіці країни, значної уваги потребують питання повернення довіри вкладників та інвесторів до банківської системи та запобігання банкрутству банків, адже воно завдає не лише прямих збитків власникам банків, а й знижує рівень довіри до всієї банківської системи.

Роль банків у житті країни важко переоцінити, оскільки вони акумулюють економічні, політичні та соціальні інтереси, а отже, важливою проблемою в період кризи є недопущення банкрутства банків та підвищення їх стійкості. Для цього необхідно подолати кризу ліквідності та загрозу неплатоспроможності українських банків. З кризою ліквідності банки стикнулися через обмеження доступу до закордонних кредитів, які кілька останніх років були основним джерелом збільшення обсягів кредитування. А оскільки ліквідність забезпечує платоспроможність, то цілком ймовірно, що негативні наслідки кризи можуть призвести як

до банкрутства окремих банків, так і до масової неплатоспроможності банківської системи.

Фінансова криза негативно вплинула на фінансово-економічні показники діяльності банків, спричинила неповернення кредитів і збиткову їх діяльність. Тому дослідження показників фінансової стійкості банків в умовах фінансової нестабільності залишається важливою науковою та практичною проблемою.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню чинників впливу фінансової нестабільності та кризових явищ на діяльність банків та банківський сектор в цілому присвячено наукові розробки багатьох вітчизняних учених, зокрема: В'ядрової І., Міщенко В., Салтинського В., Шаповалові А. та інших. Дослідженню сучасного стану банківського сектора та впливу глобальної фінансової кризи на діяльність комерційних банків присвячено праці таких науковців як Коваленко В., Крохмаль О., Мещеряков А. та багатьох інших учених економістів.

Проте, динамічні процеси, що відбуваються в економіці, зумовлені фінансовою кризою, що може стати затяжною, потребують ретельнішого нагляду за банками та комплексних дій з поліпшення фінансового стану, недопущення банкрутства. У зв'язку з цим метою статті є:

- визначення чинників фінансової кризи, що впливають на банківський сектор та шляхів зменшення їх впливу;

- оцінка сучасного стану ринку банківських послуг та дослідження загрози їх банкрутства;
- рекомендації щодо мінімізації впливу чинників фінансової кризи на фінансову стійкість та платоспроможність банківських установ.

Викладення основного матеріалу. Визначення кризи в енциклопедичних та тлумачних словниках загалом співпадають, хоча загальноприйнятого досі не сформульовано. Тлумачні словники російської та англійської мов визначають кризу як різкий, крутий перелом в розвитку подій, тяжкий перехідний стан або гостре затруднення в чомунебудь [4, с.247]. Хоча таке визначення не конкретизоване, та показує небажаність настання криз, та негативність їх наслідків. Найбільш поширеним визначенням фінансової кризи є розуміння її як порушення рівноваги у функціонуванні системи фінансових відносин, яке проявляється в нестабільності фінансових інститутів та кредитно-фінансових установ і виражається в різкому падінні ВВП, що дестабілізує процес формування та розподілу централізованих фондів держави. Фінансова криза складається з бюджетної кризи, кризи грошового обігу, банківської, біржової та валютних криз [5, с.22]. Банківські кризи мають періодичний характер і на думку Коваленка В. банківська криза – це невід’ємна риса ринкової економіки. В умовах нестабільної економіки будь-які потрясіння в банківській сфері призводять до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти, викликають загострення політичних обставин [6, с.34].

Фінансова криза охопила без перебільшення увесь світ. Проте, в кожній країні вона по-своєму розвивається, має свої особливості. Чинники фінансової кризи в Україні можна поділити на економічні та політичні. Економічними чинниками фінансової кризи в банківському секторі виступають: зниження економічної активності та платоспроможності суб’єктів господарювання, погіршення платоспроможності населення, що призводить до зниження якості кредитного портфеля банків і зростання сумнівних і безнадійних до повернення кредитів загалом. Проведемо таку залежність: якщо немає виробництва чи відбувається його спад, то суб’єкту господарювання ні з чого буде повернути кредит банку. Якщо не повертаються кредити, то й банку немає з чого повернути депозити, відповідно без депозитів різко зменшується споживання у людей. І надалі у банківському секторі падає рівень довіри вкладників, зростає загроза неплатоспроможності, що веде за собою низку проблем та загроз.

Фінансова криза спричинена значною мірою і політичними причинами. Насамперед, це

нерациональне й неефективне витрачання коштів державного бюджету й інших ланок бюджетної системи, наявність значних сум державного боргу як внутрішнього, так і зовнішнього. Глибина кризи залежить від того, як швидко інтелектуальні сили суспільства зможуть її передбачити і вжити відповідних заходів щодо усунення. Досвід майже трьох століть підтверджує, що фінансові кризи погано піддаються прогнозуванню. Якщо держава зуміє вчасно скоротити видатки бюджету і зупинити спад виробництва, фінансова криза не матиме серйозного руйнівного впливу. Практика показує, що не завжди вдається вжити антикризових заходів, якщо переплітаються і вступають у суперечність інтереси різних суспільних і політичних сил. Тоді криза стає затяжною, а весь тягар лягає на доходи населення [3, с.208]. Оскільки банки – це інститути, що поєднують в собі суспільні, економічні та політичні інтереси, то саме суперечність та переплітання цих інтересів зумовили загострення кризових явищ в банківській сфері. Тривалість світової кризи та поглиблення її впливу на економіку України потребують негайних антикризових заходів з метою забезпечення та підвищення фінансової стійкості банківської системи.

Фінансова стійкість банку – це його здатність динамічно розвиватися та безперервно виконувати функцію фінансового посередництва, гнучко реагуючи на всі фактори внутрішнього та зовнішнього середовища. Близьким до цього поняття є термін “надійність”, який походить від правослов’янського “покладати, надіятися”, тобто надійним є той, хто “викликає повну довіру, на якого цілком можна покластися” [4, с.846]. Отже, в основі надійності банку лежить його фінансова стійкість, адже надійним може бути лише стійкий банк.

Одним з компонентів стійкості банку є його ліквідність, тобто здатність швидко перетворювати свої активи у грошові кошти з мінімальною втратою їх вартості з метою своєчасного виконання своїх зобов’язань. Якщо банк має недостатню ліквідність, він не може отримати необхідну суму як за рахунок збільшення своїх зобов’язань, так і шляхом швидкої реалізації активів за розумною ціною, що негативно відбивається на прибутковості банку. У найгіршому випадку недостатня ліквідність призводить до неплатоспроможності банку.

Фінансова криза банків виникає під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, але основним чинником передкризового стану завжди є наявність неплатоспроможності.

Неплатоспроможність одного банку несе загрозу ланцюгової реакції для інших банків, що, перш за все, може призвести до погіршення економічного стану держави. Неплатоспроможність банку є передумовою його банкрутства.

Питання банкрутства в Україні регламентується законом “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”, який фактично вступив в дію 1.01.2000р.. Цей закон визначає механізм проведення санації або ліквідації неплатоспроможного підприємства, але його дія не поширюється на процедуру визнання банкрутами банків Стаття 5 зазначає, що особливості провадження у справах про банкрутство комерційних банків регулюється законом “Про банки та банківську діяльність”, згідно з яким неплатоспроможність банку – це неспроможність банку своєчасно та в повному обсязі виконати законні вимоги кредиторів через відсутність коштів або зменшення розміру капіталу банку до суми що становить менше однієї третини мінімального розміру регулятивного капіталу банку [1].

Основними причинами виникнення і поглиблення кризового стану банків є:

- наявність збитків поточного і минулих років;
- недотримання нормативів платоспроможності та адекватності основного капіталу впродовж трьох місяців;
- зростання сумнівних та безнадійних до повернення кредитів;
- недосформовані резерви за активними операціями банків.

Аналізуючи зміни в структурі банківської системи України, що сталися за останнє десятиліття, бачимо тенденцію до зменшення числа банків. Фінансова криза є безпосереднім каталізатором таких процесів.

Станом на 1 січня 1999 р. в Українській республіканській книзі реєстрації банків було зареєстровано 214 комерційних банків. З них 177 мали ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій. Це, в основному, працюючі банки. З яких 54 банки НБУ було віднесено до категорії проблемних., із них 20 перебувало у режимі фінансового оздоровлення. У чотирьох банків відізані ліцензії на здійснення банківських операцій, 30 банків перебували в стадії ліквідації. Станом на 01.01.2009 р. в Державному реєстрі банків зареєстровано 198 банків. Упродовж 2008 року до нього було занесено 7 банків та виключено 7 банків (з них 6 – у зв'язку з ліквідацією, 1 – у зв'язку з реорганізацією). У стадії ліквідації за станом на 01.01.2009 р. перебувало 13 банків (або 6.6% від загальної кількості банків у Державному реєстрі банків), з яких 10 ліквідуються за рішенням Національного банку України, 3 банки – за рішенням господарських (арбітражних) судів.

Станом на 1 січня 2010 р. в Україні ліквідуються 14 банків. У стадії ліквідації перебувають: ВАТ АКБ „ГАРАНТ”, АТ „Градобанк”, ТОВ „Київський універсальний банк”, КАБ „Слов'янський”, ВАТ „Європейський банк розвитку

та заощаджень”, КБ „Княжий” ВАТ КБ „Причорномор'я”, ВАТ АКБ „Одеса-Банк”, АКБ „Європейський”, ВАТ КБ „Національний стандарт”, ЗАК „Ліс банк”, АК „Банк регіонального розвитку”, АКБ „Східно-Європейський банк”.

Постановою правління Національного банку України від 28 грудня 2009 р. №784 відкликано банківську ліцензію та ініційовано ліквідаційну процедуру Комерційного банку „Українська фінансова група” (м. Київ). Нині в Україні працює 180 банків.

У 2009 році банки отримали значні суми збитків. Доходи українських банків у 2009 році склали 143,1 млрд. гривень, витрати - 171,1 млрд. гривень, збиток склав 28 мільярдів гривень!

У структурі доходів основну частину (84,7% від загального обсягу) склали процентні доходи - 121,2 млрд. гривень, частка комісійних доходів становила 16,2 млрд. гривень. У структурі витрат приблизно рівні величини складають процентні витрати 66,6 млрд. гривень (38,9%) і відрахування в резерви - 65,4 млрд. гривень (38,2%), тоді як частка комісійних витрат - 3 млрд. гривень (1,7%) [14].

За нашими розрахунками кількість банків невпинно зменшується, витрати зростають, платоспроможність і показники ефективності та прибутковості банківської діяльності знижуються, що становить реальну загрозу фінансової стійкості банківської системи загалом.

На сьогоднішній день близько 30% банків в Україні перебувають на межі банкрутства. Звісно такі дані та погіршення економічної ситуації в країні не можуть не відбитися на довірі до банківської системи, що несе за собою низку негативних наслідків. А, отже, важливо вживати заходи щодо запобігання погіршення ситуації у банківському секторі.

Важливою проблемою в управлінні діяльністю комерційних банків є проблема запобігання банкрутству. На думку Міщенко В. І., Шаповалова А.В., Салтинського В.В., та Вядрової І.М. основними методами запобігання банкрутства банків є:

- 1) фінансове оздоровлення;
- 2) призначення тимчасової адміністрації;
- 3) реорганізація банку [11, с.79-80].

Фінансова стійкість банку забезпечується належним керівництвом, ринковою дисципліною, та ефективним банківським наглядом. Тому порушення справи про банкрутство банку означає, що наведені принципи не були дотримані, або виконані не на належному рівні.

Поліпшенню фінансового стану банку також сприяє реструктуризація банку.

Реструктуризація банків може бути направлена як на фінансове оздоровлення банків, так і на ліквідацію неплатоспроможних організацій. Але і в

першому, і в другому випадку цілі реструктуризації є незмінними – максимально швидке оздоровлення комерційних банків та захист інтересів їх кредиторів. Реструктуризація банку спрямована на розв'язання двох основних завдань: оперативного забезпечення “виживання” та відновлення конкурентоспроможності фінансово-кредитної установи на ринку.

Основними завданнями при цьому є:

- підтримка життєздатного ядра банківської системи, збільшення його капіталу, поліпшення якості активів;
- ліквідація неплатоспроможних, що втратили капітал, кредитних організацій, які не мають перспектив подальшого існування;
- реформування великих неплатоспроможних банків, ліквідація яких принесла б значні соціальні й економічні витрати;
- відновлення довіри до банків з боку громадян-вкладників, клієнтів – юридичних осіб і іноземних партнерів;
- захист внесків населення, розміщених у банках;
- відсторонення не здатного до конструктивної роботи банківського управлінського персоналу, заміна його на менеджерів, що сумлінно захищають інтереси всіх кредиторів і акціонерів (учасників) банку.

Висновки. Підсумовуючи наслідки фінансово-економічної кризи, приходимо до висновку, що її вплив на показники ефективності діяльності банків, платоспроможність та фінансову стійкість загалом має дестабілізуючий характер та потребує ефективних та рішучих дій на його нейтралізацію та поліпшення ситуації в банківській системі. Адже, вже у минулому році безліч банків зіткнулися з численними проблемами, що можуть призвести до їх банкрутства у випадку продовження кризи.

На нашу думку, в умовах фінансової кризи дієвими шляхами запобігання банкрутству банків, особливо для малих банків та банків з негативними фінансовими результатами діяльності, є їх реорганізація та реструктуризація.

Необхідно активніше використовувати процедуру фінансової санації банків та фінансового оздоровлення. Сучасні умови вимагають більш прозорих механізмів рефінансування банків з боку Національного банку України для підтримки їх ліквідності.

Ще одним з можливих варіантів оздоровлення банків є проведення рекапіталізації за участю держави. Її мета – створення достатніх умов для розширення активних операцій банку, передусім кредитування суб'єктів господарської діяльності та домогосподарств. Такі перетворення необхідно спрямовувати на підтримку та збільшення зайнятості, створення нових робочих місць, формування ринкової інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” № 784-XIV Закон України від 30.06.1999 .
2. Бобиль В. Механізм стабілізації банківської системи України в період фінансової кризи /В. Бобиль//Банківська справа. – 2009. - №5. – С.25-32.
3. Василик О.Д. Теорія фінансів. / навчальний посібник / О. Д. Василик. – К.: Вища школа, 2000. – 364с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728с.
5. Вовчак О. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського і реального секторів економіки України / О. Вовчак, Н. Поляк // Вісник Національного банку України. – 2009. - №8. - С. 22-25.
6. Коваленко В.В. Антикризисное управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи: монографія / В.В. Коваленко, І.В. Крохмаль – Суми, 2007
7. Кот О. Прогнозування фінансового стану банків з метою попередження їх банкрутства /О. Кот // Вісник Національного банку України. – 2008. - №3. - С. 34-39.
8. Крилова В. Складові процесу управління ліквідністю банку// Вісник Національного банку України /В. Крилова, Р. Набок – 2008. - №6. - С. 24-29.
9. Кудряшов В. рекапіталізація проблемних банків з використанням державних ресурсів /В. Кудряшов// Фінанси України. – 2009. - №4. – С.37-48.
10. Міщенко В. Проблеми ресорганізації та реструктуризації комерційних банків / В. Міщенко, І. Вядрова // Банківська справа. – 2001. - №1. – С.3-7.
11. Міщенко В.І. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків: навч. посіб. / В.І. Міщенко, А.В. Шаповалов, В.В. Салтинський, І.М. Вядрова. – К.: “Знання”, КОО, 2002. – 216 с.
12. Тютюнник А. В. Банковское дело / А. В. Тютюнник, А. В. Турбанов. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 605 с.
13. Шваб Л.І. Економіка підприємства: навч. [посіб. для студентів вузів] / Л.І. Шваб ; [2-ге вид.]. – К.: Каравела, 2005. – 564 с.
14. [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.bank.gov.ua.